

Krakowskie Studia z Historii Państwa i Prawa
2013; 6 (2), s. 95–108
doi:10.4467/20844131KS.13.008.1463

KATARZYNA JAWORSKA-BISKUP
(Uniwersytet Szczeciński)

Polityka ustrojowa Edwarda I w Szkocji w latach wojen o niepodległość (1296–1328)

Abstract

King Edward I's Constitutional Policy in Scotland in the Period of the Wars of Scottish Independence (1296–1328)

The article addresses the issue of the changing administration in Scotland in the period of the Wars of Scottish Independence (1296–1328). The period was marked by the conflict between Scotland and England over the dominance on the Scottish land. As the corpus of texts illustrates, English officers used the methods of exploitation and humiliation to impose their jurisdiction on Scottish administration.

Key words: Scotland, Edward I, administration, constitution, wars of independence

Słowa kluczowe: Szkocja, Edward I, administracja, ustrój, walki o niepodległość

1. Rozważania na temat funkcjonowania administracji podczas wojen szkocko-angielskich należy rozpocząć od podłoża historycznego, a dokładnie – od nakreślenia najważniejszych faktów, które stały się zarzewiem zatargu pomiędzy Edwardem, I znanym jako Longshanks (Edward Długonogi) oraz Hammer of the Scots (Młot na Szkotów), a możnowładcami w Szkocji. Historia Szkocji od zawsze była naznaczona burzliwymi relacjami z Anglią, począwszy od okresu nieustannych walk o autonomię pod przywództwem pierwszych władców oraz takich postaci, jak William Wallace czy Robert Bruce, a skończywszy na ratyfikacji unii realnej w 1707 roku, na której mocy Szkocja, podobnie jak Walia, utraciła swoją integralność, stając się częścią Królestwa Wielkiej Brytanii¹.

Znaczący rozwój administracji w Szkocji nastąpił za panowania Dawida I w latach 1124–1153². Do jego najważniejszych reform należała feudalizacja kraju związana ze

¹ N. Oliver, *A History of Scotland*, London 2010, s. 42.

² Rządy Dawida I zapoczątkowały złoty okres korony szkockiej trwający do śmierci Aleksandra III, oparty na wzmacnianiu korony królewskiej i dążeniu do jej uniezależnienia od korony angielskiej. Barrow nazywa ten czas „rewolucją Dawida I”. Wychowany, wykształcony i mianowany na rycerza przez Henryka I Beauclerc David I posiadał wizję Szkocji jako królestwa nieustępującego innym potęgom europejskim. G.W.S. Barrow, *Scotland and Its Neighbours in the Middle Ages*, London–Rio Grande 1992, s. 34–54.

stopniowym procesem osiedlania się rycerzy normandzkich na terytorium Szkocji. Dawid I udzielał licznych nadań ziemi nie tylko rycerzom pochodzącym z Normandii, ale także Kościołowi, który rósł w siłę po chrystianizacji Szkocji zapoczątkowanej przez świętego Kolumbana. Do innych osiągnięć Dawida I, które przyczyniły się do wzrostu jego legendy już za życia, należały między innymi zmiany w armii (zwiększenie jej liczebności i wyposażenia), wzmocnienie władzy centralnej, ukształtowanie gospodarki rynkowej przez bicie własnej monety, stworzenie jednolitego systemu prawa obowiązującego na całym terytorium państwa, profesjonalizacja aparatu urzędniczego³. Nie bez znaczenia było także rozpowszechnienie piśmiennictwa, które doprowadziło do wykształcenia pierwszych oficjalnych dokumentów, takich jak *breve* (nakaz królewski, ryt, rozkaz) mający swój odpowiednik w angielskim *writ* oraz *charter* (statut), stanowiących główny sposób wprowadzania w życie postanowień korony⁴.

„Administracja” centralna funkcjonowała, opierając się na dworze królewskim. Powołano do życia takie instytucje, jak: Rada Królewska (Royal Council), w której skład wchodziła rodzina królewska, duchowni oraz możnowładztwo; Wielka Rada (Great Council), będąca namiastką parlamentu, oraz Rada Generalna (General Council) obejmująca Radę Królewską i posiadaczy ziemskich (*tenants-in-chief*). Obok króla, który stał na czele wymiaru sprawiedliwości, ważną rolę odgrywała Curia Regis jako sąd parów dla baronów oraz sąd odwoławczy od decyzji sądów lokalnych: sądów parów i sądów miejskich. Odpowiednikiem sądu najwyższego był Wysoki Trybunał (High Court) obradujący trzy razy w roku. Do głównych urzędników królewskich należeli: kanclerz, ochmistrz, konstabl, szambelan oraz prokurator. W czasie panowania Dawida I kraj podzielono na *counties* (okręgi administracyjne), które zastąpiły *shires* (*thanges*, hrabstwa)⁵.

Administrację lokalną powierzono szeryfowi podległemu justycjariuszowi⁶, którego rozległe kompetencje administracyjne, sądowe, wojskowe i skarbowe stanowiły o wadze tego stanowiska. Szeryf był organem odpowiedzialnym za realizację i przestrzeganie prawa; z jego jurysdykcji wyjęte zostały jedynie tak zwane cztery skargi królewskie dotyczące gwałtu, zbrodni, włamania oraz podpalenia, z tym jednak wyjątkiem, że jeżeli przestępca został zatrzymany *in flagrante delicto* sprawa pozostawała we właściwości

³ K. Stringer, *The Emergence of a Nation State* [w:] *Scotland. A History*, ed. J. Wormald, Oxford 2005, s. 41. Za panowania Dawida I dokonały się znaczne przeobrażenia w dziedzinie prawa, między innymi przez wykształcenie się kategorii czynów zabronionych karanych na gruncie prawa publicznego i oderwanie kary od zemsty rodowej. A. Lang, *A Short History of Scotland*, A public domain book, transcribed from William Blackwood and Sons Edition by David Price 1911.

⁴ R. Mitchison, *A History of Scotland*, London–New York 1970, s. 18; G.W.S. Barrow, *Scotland...*, s. 91–105.

⁵ *Counties* (funkcjonujące do 1975 r.) były okręgami znacznie większych rozmiarów niż *shires*. Podział na *shires*, nadzorowane przez urzędnika królewskiego, miał swoje korzenie prawdopodobnie jeszcze w okupacji rzymskiej. Z *shires* łączy się także urząd szeryfa (*shire steward, shire officer*): G.W.S. Barrow, *Kingship and Unity. Scotland 1000–1306*, Toronto–Buffalo 1981, s. 5–7, 37; J. Halliday, *Scotland. A Concise History*, Edinburgh 1990, s. 29; M. Morris, *A Great and Terrible King. Edward I and the Forging of Britain*, London 2009, s. 243; A. Stępkowski, *Kształtowanie się szkockiego systemu prawa prywatnego do końca XVIII wieku*, „Studia Iuridica” 2002, t. XL, s. 209–230; S. Zabieglík, *Historia Szkocji*, Gdańsk 2009, s. 43.

⁶ Stanowisko justycjariusza istniało do XIII w. także w Anglii; po formalnym zniesieniu tej funkcji wszystkie uprawnienia justycjariusza przekazano kanclerzowi. M. Sczaniecki, *Powszechna historia państwa i prawa*, Warszawa 1997, s. 165.

rzeczowej szeryfa. Do innych funkcji szeryfa należały: pobór podatków i wszelkich ciężarów finansowych, wprowadzanie w życie nakazów królewskich, nadzorowanie prac remontowych i rekonstrukcyjnych na zamku itp. Szeryf, jako reprezentant króla w terenie, zwoływał specjalny sąd, którego jurysdykcją byli związani wolni posiadacze ziemscy (*free tenants*). We wczesnym okresie sąd pod przewodnictwem szeryfa obradował na wolnym powietrzu; z czasem stałym miejscem jego siedziby było sąsiedztwo zamku. Szeryf sprawował swój urząd dopóty, dopóki nie odwołał go król (*during royal pleasure*). Poza tym urząd był dziedziczny⁷. Inaczej urząd szeryfa wyglądał w Anglii, gdzie mimo licznych zabiegów feudałów nie wprowadzono dziedziczności tego stanowiska. Co więcej, od XIII wieku można zaobserwować stopniowe ograniczenie znaczenia urzędu szeryfa w strukturze administracji angielskiej⁸.

Pewne instytucje typowe dla administracji szkockiej mają późniejszy rodowód. Jest to instytucja *King's Advocate* ukształtowana dopiero w latach 1479–1483; choć, jak podają źródła, istniała zapewne wcześniej w bardziej prymitywnej formie. Pierwszym adwokatem królewskim był Sir John Ross of Montgrenan na dworze króla Jakuba III⁹. Inną instytucją, której początek dała ustawa z 1587 roku, była instytucja Justice of the Peace (Sędziogo Pokoju)¹⁰.

Istotne znaczenie dla funkcjonowania administracji w Szkocji miały wolne miasta zwane *burgh* albo *liberi burgi*, *borough*, *burgus* połączone systemem dróg (*via regia*, *communis via* albo *via regis*)¹¹. Za panowania Dawida I powstało ich aż szesnaście. Pierwsze wzmianki o wolnych miastach pojawiają się około 1120 roku w odniesieniu do Berwick i Roxburgh. Dalsza ewolucja wolnych miast nastąpiła za rządów Williama Lwa (1165–1214). Szacuje się, że do roku 1400 istniało w Szkocji ponad siedemdziesiąt takich ośrodków. Miasta powstawały zawsze obok zamków, portów (Dundee, Montrose, Cromarty) czy rzek (Barwick-on-Tweed, Stirling on the Forth, Perth on the Tay, Aberdeen on the Dee, Inverness on the Ness, Glasgow on the Clyde, Ayr on the Ayr, Dumfries on the Nith), a więc w położeniu sprzyjającym wymianie handlowej. Wolne miasta stanowiły także siedzibę szeryfów oraz targu. Istniały trzy rodzaje miast w zależności od tego, do kogo formalnie należały: do korony (*royal burghs*), do kurii (*ecclesiastical burghs*) lub do baronów (*baronia burghs*). Miały one swoją reprezentację w Radzie Generalnej, a następnie w parlamencie (1357–1366). Instytucja tak zwanego *burgess* otrzymującego wynagrodzenie za sprawowanie urzędu gwarantowała prawidłowe zarządzanie miastem. *Ballivi* albo *prepositi* zbierali wszelkie daniny od mieszkańców, które następnie były przekazywane do skarbcza. Istnieją dowody pozwalające przypuszczać, że wolne miasto miało własny sąd, tak zwany *burgh court* albo *curia burgalis*, właściwy do rozstrzygnięcia wykroczeń, takich jak naruszanie prawa na targu, zakłócanie porządku publicznego itp.

⁷ R. Phillip, *Sheriff and Justice of the Peace* [w:] *A Sourcebook and History of Administrative Law in Scotland*, ed. M.R. McLarty, London–Edinburgh–Glasgow 1956, s. 74–80. Dziedziczność urzędu szeryfa została zniesiona dopiero w 1748 r. J. Shaw, *Local Government in Scotland. Past, Present and Future*, Edinburgh 1942, s. 5.

⁸ M. Sczaniecki, *Powszechna historia...*, s. 172–173.

⁹ L. Gordon, *The Lord Advocate and the Crown Office* [w:] *A Sourcebook and History...*, s. 55–56.

¹⁰ R. Phillip, *Sheriff...*, s. 78; J. Shaw, *Local...*, s. 7.

¹¹ G.W.S. Barrow, *Scotland...*, s. 203. *Burghs* zostały zniesione przez Local Government Act z 1973 r. G.W.S. Barrow, *Kingship...*, s. 88. Temat funkcjonowania *burgh* Barrow szczegółowo omawia w rozdziale *Burghs and Burgesses* [w:] G.W.S. Barrow, *Kingship...*, s. 84–105.

Poza tym odróżniano oddzielną kategorię czynów zakazanych określanych jako *gude nychtburheid*, obejmujących bezprawne wejście na grunt sąsiada, szkody wyrządzone przez zwierzęta czy blokadę drogi publicznej. Wolne miasta cieszyły się takimi przywilejami, jak przywilej targu, wybór własnych władz, wydawanie praw dotyczących miasta. Szczególną funkcję w strukturze wolnych miast pełnił szambelan odpowiedzialny za sprawy finansowe dworu, którego obowiązki dotyczyły między innymi odbierania danin, rozpatrywania apelacji wyroków sądów wolnych miast oraz sporów pomiędzy wolnymi miastami. Szambelan był także doradcą w kwestiach prawnych związanych z miastem¹². Wolne miasta miały również własną policję składającą się z powołanych do tego celu mieszkańców¹³.

2. Fakt posiadania przez Dawida I w Anglii takich ziem, jak Huntingdon, Bedford i Northhampton rodził dodatkowe obowiązki względem króla angielskiego, przede wszystkim obowiązek składania hołdu lennego w zamian za administrowanie wyżej wspomnianymi terenami. Procedura takiego hołdu miała ściśle określoną formułę: król szkocki klękał przed obliczem króla angielskiego, składając za każdym razem deklarację swojej lojalności i wierności. Jak twierdzi Halliday, był to pierwszy z objawów angielskiej polityki ekspansji, która osiągnie swój szczyt za panowania Edwarda I¹⁴.

Konflikty zbrojne pomiędzy Szkocją a Anglią trwały od samego początku dziejów obu państw. W latach 1173–1174 król Szkocji William Lew poparł syna króla angielskiego Henryka II w walce przeciwko ojcu o dominację na dworze, głównie ze względu na obietnicę odzyskania ziem w Northhampton. Młody Henryk zdobył poparcie nie tylko Williama, ale także króla Francji i części możnowładztwa angielskiego. Wydarzenia, o których mowa, zostały barwnie opisane w kronice niejakiego Jordana Fantosme'a z XIII wieku. Pomijając walory literackie, kronika jest źródłem informacji na temat prawa i administracji podczas toczącej się wojny, która głównie opierała się na podporządkowaniu angielskich zamków, na przykład zamku w Wark, zamku należącym do Odinel de Umfraville czy zamku Carlisle, obsadzanych odpowiednimi urzędnikami pochodzenia szkockiego¹⁵.

Kolejne próby ustalenia dominacji w Szkocji pojawiły się w XIII wieku za rządów króla Jana w Anglii i króla Aleksandra II w Szkocji. Sprzeciw baronów angielskich wobec polityki zagranicznej króla występującego z nadmiernymi żądaniem finansowymi niezbędnymi do pokrycia kosztów wojny we Francji oraz chęć Aleksandra II odzyskania północnych terenów Anglii doprowadziły do wzajemnej współpracy, czego owocem było uchwalenie najważniejszego dokumentu okresu średniowiecza w Anglii – Wielkiej Karty Swobód. Karta stanowiła między innymi, że tereny północne Anglii będą przekazane Szkocji. Śmierć króla Jana i wstąpienie na tron Henryka III pokrzyżowały plany Aleksandra II i położyły kres dobrym stosunkom króla Szkocji z baronami. Nowy król usunął zapis o terenach północnych, a baronowie, którzy nie dostrzegali osobistych korzyści w poparciu Szkotów, nie nalegali na implementację wcześniejszej wersji Karty.

¹² G. Pryde, *Burghal Administration* [w:] *A Sourcebook and History...*, s. 1–13.

¹³ A. Lang, *A Short History...*, *passim*.

¹⁴ J. Halliday, *Scotland...*, s. 30.

¹⁵ J. Stevenson, *Jordan Fantosme's Chronicle of the War between the English and the Scots. 1173–1174*, London 1956, s. 243–289.

Aleksander II w obliczu zaistniałej sytuacji został zmuszony do hołdu lennego wobec Henryka III w 1214 roku w Northampton. Mimo fiaska w walce o tereny północne, w 1237 roku udało się podpisać traktat w York, który ustalał granicę pomiędzy Szkocją i Anglią na linii rzek Tweed i Solway.

Za rządów Aleksandra III, następcy Aleksandra II (1241–1286), doszło do zacieśnienia więzi między Anglią i Szkocją na skutek małżeństwa Aleksandra III z Małgorzatą, córką Henryka II i siostrą Edwarda I, w 1252 roku¹⁶. Sytuacja uległa zmianie po śmierci Małgorzaty w 1285 roku¹⁷. Brak następcy prawnego zmusił Aleksandra III do ponownego małżeństwa, tym razem z Yolande of Dreux. Nagła śmierć samego króla w nocy z 18 na 19 marca 1286 roku rozpoczęła cykl wydarzeń, które zaznaczyły się wyraźnie na kartach historii Szkocji, zmieniając ostatecznie jej bieg. Jak podają źródła, król opuścił zamek w Edynburgu, udając się w kierunku Kinghorn, gdzie przebywała nowa żona. Mimo fatalnej pogody i namowy świty, aby przerwać podróż, nalegał na kontynuowanie wyprawy. Następnego dnia ciało Aleksandra III znaleziono w miejscu, które dzisiaj znane jest jako King's Crag. Śmierć króla, prawdopodobnie spowodowana upadkiem z konia, wywołała spory zamęt w Szkocji z uwagi na brak potomka. Yolande co prawda była w ciąży w momencie śmierci męża, ale dziecko urodziło się martwe. Na następcę wybrano wnuczkę Aleksandra III Małgorzatę (Mary of Norway) ze związku córki Aleksandra III z Erykiem III z Norwegii. Ze względu na wiek Małgorzaty uniemożliwiający jej kierowanie państwem (miała wówczas zaledwie trzy lata) powołano specjalny komitet składający się z sześciu mężów stanu nazwanych Stróżami Królestwa, którego zadaniem było tymczasowe administrowanie krajem. Zapewniło to względną stabilizację aparatu administracyjnego w państwie i zapobiegło wojnie domowej. Edward I wykorzystał ten trudny moment do zaspokojenia własnych interesów, czego wynikiem było podpisanie w 1290 roku w Birgham porozumienia ze Stróżami Królestwa odnośnie do przyszłości Szkocji. Ustalono wówczas, że Małgorzata zostanie poślubiona synowi Edwarda I, co miało z założenia skonsolidować wzajemną przyjaźń obu narodów. Dodatkowo kontrakt przewidywał następujące zapisy: postulowano zniesienie obowiązku podróżowania na dwór angielski w celu składania hołdu królowi, zarząd miał zostać w rękach Szkotów, pomocnicy mianowani przez Edwarda I mieli jedynie pełnić funkcje doradcze. Najważniejszym zobowiązaniem Edwarda I była jednak obietnica powstrzymania się od ataku zbrojnego na Szkocję i zachowanie jej autonomii.

¹⁶ Nadrzędnym celem polityki zagranicznej Edwarda I było podporządkowanie Anglii Walii i Szkocji. W 1277 r. Edward I rozpoczął swoją kampanię przeciw walijskiemu księciu Llewelynowi, zakończoną klęską Walijszyków i złożeniem hołdu lennego Edwardowi I. Po zwycięstwie Edward I realizował plany anglicyzacji Walii, narzucając angielskie prawa i zwyczaje, co doprowadziło w konsekwencji do powstania w 1282 r. pod wodzą Llewelyna i jego brata Dawida. Walia nie zdołała jednak przeciwstawić się armii Edwarda I. W 1294 r. Walia została włączona w struktury Anglii. H. Zins, *Historia Anglii*, Wrocław 1999, s. 89. Podbój Szkocji i Walii nie przebiegał jednak takim samym torem głównie ze względu na różnice w prawie. W przeciwieństwie do prawa walijskiego prawo szkockie bardziej przypominało pod wieloma względami prawo angielskie. Szerzej na ten temat: M. Morris, *A Great...*, s. 26–28. Watson zauważa, że Edward I zmienił swoją taktykę działań względem Szkocji po doświadczeniu w Walii. Inwazja w Szkocji opierała się na stopniowym zacieśnianiu więzi, na przykład przez kojarzenie małżeństw. F. Watson, *Under the Hammer: Edward I and Scotland. 1286–1307*, Scotland 1998, s. 223.

¹⁷ W 1281 r. zmarł ich syn Dawid, w 1283 r. córka Małgorzata, a w 1284 r. syn Aleksander: M. Morris, *A Great...*, s. 232.

Umowa przedmałżeńska stała się początkiem konfliktu w zakresie administrowania zamkami, symbolu władzy i suwerenności. Edward I nalegał, żeby zamki pozostały pod jurysdykcją angielską, co budziło ostry sprzeciw Szkotów¹⁸ i znalazło swój wyraz w wydarzeniach z 1290 roku, kiedy to grupa opiekunów Szkocji, w osobie Roberta, biskupa Glasgow, Johna Comyna, Alana, biskupa Caithnessa, i innych przedstawicieli, zgłosiła swój sprzeciw przeciwko nakazowi wydania zamków i fortyfikacji znajdujących się na terenie Szkocji urzędnikom Edwarda I. Wydanie takie miało nastąpić tylko wówczas, gdy Małgorzata, przyszła królowa Szkocji, dotrze bezpiecznie do kraju wraz z poślubionym jej synem Edwarda I na uzgodnionych przez obie strony warunkach¹⁹.

Jak zostało wspomniane wyżej, punktem kulminacyjnym w historii Szkocji było wygaśnięcie dynastii wraz ze śmiercią Małgorzaty w 1290 roku podczas podróży morskiej z Norwegii do Szkocji. W 1291 roku przyszłość Szkocji została poddana dyskusji podczas sesji parlamentu na zamku w Norham, co wywołało falę krytyki ze strony Szkotów powołujących się na traktat z Birgham, zgodnie z którym wszelkie sprawy dotyczące państwa szkockiego mogły być przedmiotem debaty wyłącznie parlamentu w Szkocji. Ostateczna decyzja co do wyboru króla zapadła podczas tak zwanego *The Great Cause*, quasi-procesu pod przewodnictwem Edwarda I jako sędziego²⁰. Główni pretendenci do tronu: John Balliol, John Hastings i Robert Bruce, występowali w roli zwykłych uczestników procesu. Szkoci sami zwrócili się do Edwarda I z prośbą o przewodnictwo nad obradami. Trudno zresztą się dziwić takiej decyzji; sprzyjały jej więzy rodzinne (małżeństwo Aleksandra III z siostrą Edwarda I) oraz opinia na temat Edwarda porównywanego do wielkiego cesarza Justyniana. Warto zatrzymać się na chwilę przy tym wydarzeniu, które uwydatnia spór nie tylko o dominację polityczną, ale także o obowiązujące prawo. Robert de Bruce (*The Competitor* – dziadek króla Roberta Bruce'a) oraz John Balliol powoływali się na odmienne zdanie w sprawie sukcesji tronu szkockiego. Biorąc za punkt wyjścia skomplikowane relacje rodzinne (obaj mieli wspólnego przodka – Dawida I; Bruce był synem Izabeli, drugiej córki Dawida, earla z Huntingdon, i zarazem wnukiem Dawida I, a Balliol – wnukiem Małgorzaty, najstarszej córki Dawida, earla z Huntingdon). Bruce twierdził, że z zgodnie z zasadą dziedziczenia na podstawie pokrewieństwa krwi miał większe prawo do tronu. Balliol z kolei powołał się na obietnicę przekazania władzy złożoną mu przez Aleksandra II. Ostatecznie spór miała rozstrzygnąć niezależna grupa prawników z Paryża. Mimo iż wyznaczeni eksperci orzekli, że rację miał Bruce, Edward I powołał własną komisję, która wydała sprzeczną opinię, przyznając prawo do tronu Balliolowi. Nie był to jednak koniec polemiki. Uznając supremację prawa zwyczajowego, Bruce zauważył, że w takiej sytuacji władza powinna być podzielona pomiędzy pretendenta do tronu. Wniosek Bruce'a nie został przyjęty, a decyzja o obsadzeniu tronu zapadła bez jego udziału. Po wydarzeniach *The Great Cause* 30 listopada 1292 roku John Balliol został mianowany królem Szkocji, z tym jednak zastrzeżeniem, że miał złożyć hołd lenny Edwardowi I²¹.

¹⁸ J. Halliday, *Scotland...*, s. 39; M. Morris, *A Great...*, s. 236–237.

¹⁹ PoMS, Foedera, ii, 737–738.

²⁰ Warto zauważyć, że Edward I występował jako sędzia, a nie rozjemca, co upoważniło go do wydania ostatecznej decyzji w sprawie przyszłego władcy na tronie Szkocji i tym samym narzucenia hołdu lennego. F. Watson, *Under...*, s. 12.

²¹ M. Morris, *A Great...*, s. 229.

Po koronacji Johna Balliola powstał precedens, który zaostrzył konflikt angielsko-szkocki i stał się wymowną oznaką postępującego uzależnienia administracji, zarówno centralnej, jak i terenowej, od korony angielskiej. W dniu 7 grudnia 1292 roku baron z Berwick złożył apelację do samego króla Edwarda I z prośbą o ponowne rozpoznanie sprawy rozstrzygniętej na jego niekorzyść przez sędziów szkockich. Interwencja Edwarda I skończyła się anulowaniem jednego z wyroków. Edward I, komentując swoją decyzję, stwierdził, że skoro król Szkocji złożył mu hołd lenny, ma on prawo rozpoznawać wszelkie skargi skierowane do niego przez Szkotów, unieważnić wyrok, a nawet wezwać samego króla do osobistego stawiennictwa na dworze w przypadku rażących zaniedbań w sprawach administracyjnych i prawnych²².

Ciągłe żądania Edwarda I, głównie związane z prowadzoną przez Anglię wojną z Francją, spotykały się z coraz większą dezaprobatą Szkocji, czego konsekwencją był najazd Edwarda I na Szwecję w 1296 roku. Szkoci próbowali jeszcze znaleźć sprzymierzeńców we Francji, popierając króla Filipa IV i zawiązując traktat paryski, znany także jako Auld Alliance. Wywołało to jednak ostry sprzeciw Edwarda I i w obliczu zbliżającej się klęski zmusiło Szkotów do ukorzenia się przed królem angielskim²³. W oficjalnym liście do Edwarda I z 7 lipca 1296 roku król John Balliol wyraził skruczę za, jak to sam określił, „poddanie się przewrotnym namowom własnych wysłanników i prokuratorów do zawarcia przymierza z Filipem IV”, składając jednocześnie obietnicę anulowania zawartej ugody z Francją²⁴. Nie uchroniło to jednak króla Szkocji przed zemstą Edwarda I, który zażądał osobistego złożenia hołdu lennego na dworze. John Balliol został publicznie poniżony, zmuszony do oddania insygniów królewskich, czemu odpowiadał nadany mu przez Anglików przydomek Toom Tabard (Król Nikt). Uwięziony w Tower of London, a następnie wysłany do Francji na wygnanie, zmarł w 1314 roku. Edward I poza tym pozbawił Szkotów dwóch symboli narodowych, mianowicie Black Rod of St. Margaret oraz Stone of Scone (albo Stone of Destiny) – Kamienia Przeznaczenia, oficjalnego miejsca koronacji²⁵. Zwycięstwo Edwarda I nie zniszczyło całkowicie ducha walki, a wręcz przeciwnie – ożywiło działania partyzanckie, których niewątpliwą ikoną był William Wallace znany jako Braveheart (Waleczne Serce). Po zamordowaniu Wallace’a kampanię polityczną w kierunku wyzwolenia Szkocji prowadzili Robert Bruce oraz John Comyn. Nie można też pominąć zaangażowania duchowieństwa, któremu zależało przede wszystkim na niezależnieniu Kościoła szkockiego od Kościoła angielskiego. Dwie postacie, Robert Wishart oraz William Lambertson, wysuwają się na pierwszą pozycję w tej walce.

3. Po klęsce pod Dunbar i usunięciu z tronu Johna Balliola Edward I przystąpił do zmian w administracji Szkocji. W pierwszej fazie tego procesu obsadził najważniejsze dla funkcjonowania państwa instytucje własnymi urzędnikami. Jak to trafnie ilustruje Barbour w swoim poemacie²⁶:

²² *Ibidem*, s. 260–261.

²³ N. Oliver, *A History...*, s. 80–118.

²⁴ PoMS, Stevenson, Docs., ii, no. 372a, tłum. aut.

²⁵ Stone of Scone zwrócono Szkotom dopiero w 1996 r. Obecnie można go oglądać na zamku w Edynburgu.

²⁶ Mowa tu o poemacie *The Bruce* autorstwa Johna Barboura z XIV w., opartym na wydarzeniach w Szkocji w czasie walk przeciwko Anglikom, najpierw za panowania Edwarda I, a następnie jego syna Edwarda II, pod przywództwem tytułowego Roberta Bruce’a. Dzieło to jest pomnikiem narodowym Szkocji

And stuffed the land with Englishmen
 And officers of every kind
 To whom the rule of land's assigned
 From his own countrymen he drew
 Who presently so wicked grew
 With cruelty so deeply dyed²⁷.

Edward I powołał także swojego reprezentanta, który przejął kontrolę nad wymiarem sprawiedliwości przez między innymi rozpatrywanie skarg składanych przez Szkotów, zanim trafiły one bezpośrednio do króla²⁸. Na czele wojska stał John de Warenne; administracja natomiast spoczęła w rękach Hugh de Cressinghama²⁹. Administrację lokalną sprawował szeryf w osobie urzędnika angielskiego, powołany do takich zadań, jak zbieranie podatków, pełnienie funkcji policyjnych i sądowych. Wielu z szeryfów nadużywało swojej władzy, czego przykładem może być protest przeciwko szeryfowi Dumfries Sir Mathew Redmayne'owi, oskarżonemu w 1304 roku o pobieranie nadmiernych podatków, zabór majątków i produktów żywnościowych³⁰. W korpusie PoMS odnajdujemy wiele skarg na działanie urzędników królewskich. Na przykład biskup z Aberdeen w 1305 roku składa petycję do króla, kierując zarzuty przywłaszczenia ziemi w St. Ternan's należącej do Kościoła jeszcze za czasów Alexandra III³¹. Richard of Hotton z kolei kwestionuje w swym liście decyzję szeryfa Berwick, który w jego opinii w sposób rażąco niedbały rozdysponował majątek przywłaszczony w czasie wojny szkocko-angielskiej między osoby nieuprawnione i nieletnie, naruszając prawa najbliższej rodziny³². Do króla zwraca się niejaki Alan, syn Ryszarda z Corbridge, który prosi o zwrot domu i trzech sklepów w Berwick³³. Thomas, syn i jedyny spadkobierca Williama of Meldrum, kieruje do króla list z prośbą o zasiłek i wsparcie finansowe ze względu na brak jakichkolwiek dochodów po śmierci ojca i odebraniu, a następnie przekazaniu, jego majątku Thomasowi de Chaucumbe³⁴.

Przykłady niechlubnego zachowania urzędników angielskich odnajdujemy w poemacie *The Bruce*, między innymi wydawanie niesprawiedliwych wyroków skazujących niewinne osoby:

their judgements were no right
 For many a worthy Scottish knight
 Was done to death without just cause
 In bold defiance of all laws³⁵.

---

opisującym w sposób niezwykle fakty i postaci historyczne średniowiecznej Szkocji. Mimo wielu rozbieżności historycznych poemat stanowi przyczynek do studiów nad kulturą i prawem Szkocji. Zaczepnięte cytaty pochodzą z: M. Macmillan, *The Bruce of Bannockburn. Being a Translation of Barbour's Bruce*, Stirling 1914.

²⁷ M. Macmillan, *The Bruce...*, s. 38.

²⁸ F. Watson, *Under...*, s. 31–35.

²⁹ J. Halliday, *Scotland...*, s. 41.

³⁰ F. Watson, *Under...*, s. 210.

³¹ PoMS, CDS, ii, no.1279.

³² PoMS, CDS, IV no. 1826.

³³ PoMS, CDS, ii, no. 1878.

³⁴ PoMS, CDS, ii, no. 1983.

³⁵ M. Macmillan, *The Bruce...*, s. 39.

kary więzienia za drobne wykroczenia czy zabór ziemi. Barbour nawet stawia pytanie, czy jurysdykcja angielska nie sięga łoża małżeńskiego i związanego z nim przymusu świadczenia usług seksualnych przez żony Szkotów? Jeden z głównych bohaterów poematu Sir James of Douglas doświadcza osobiście reperkusji angielskiego aparatu urzędniczego, co jest bodźcem do walki przeciwko wrogowi w armii Roberta Bruce'a. Jego ojciec, William Douglas, po tym, jak został pozbawiony własności majątku, zostaje wtrącony do więzienia za rzekomą zdradę, a młody Douglas musi się udać na wygnanie do Francji. Po swoim powrocie próbuje odzyskać ziemię, składając petycję do Edwarda I, który jednak nieugięty w swoim postanowieniu oddał jego roszczenie, argumentując, że ziemię należące do jego ojca zostały przekazane niejakiemu Cliffordowi:

His son must elsewhere look for lands
For Douglasdale's in Rother hands
To Clifford belong, for he
Has never swerved from loyalty³⁶.

Co ciekawe, podobne praktyki stosowane były przez angielskich urzędników w Walii podbitej wcześniej przez Edwarda I. Korpus dokumentów zgromadzonych na przełomie 1132 i 1283 roku obfituje w przykłady petycji skierowanych do samego króla przeciwko jego reprezentantom. Na przykład w 1282 roku Rhys Wyndod z Ystrad Tywi kieruje następujące zarzuty: brak wyroku w sprawie pozbawienia życia sześciu mężczyzn, bezprawny zabór Hirfryn oraz akty profanacji świątyń w St. David, Llangadog, Llandingad i Llanwrda. W 1275/1277 roku Llywelyn ap Gruffudd składa podobną skargę na szeryfa Stropshire, którego oskarża o utrudnianie handlu, a w 1278/1281 roku apeluje ponownie do króla w sprawie zaprzestania aktów prześladowania myśliwych przez urzędników królewskich³⁷.

Wracając do zmian w administracji, stanowisko najwyższego urzędnika administracyjnego i sądowego (justycjariusza) nie zostało zlikwidowane, ale weszło pod nadzór tożsamego angielskiego oficera³⁸. Nowymi urzędami były natomiast urząd *escheator*, którego obowiązki były podobne do obowiązków szeryfa, oraz urząd *warden*³⁹. W ten oto sposób stworzono w Szkocji w dobie tak zwanych Dark Ages mieszany system administracji złożony z urzędników typowych dla prawa szkockiego obsadzanych przez osoby pochodzenia angielskiego wraz z nowo utworzonymi urzędami charakterystycznymi dla prawa angielskiego. Za panowania Dawida I powstają pierwsze miasta, których centralnym punktem jest rynek pełniący głównie funkcje handlowe. Po ingerencji militarnej Edwarda I zarząd nad tymi miastami przypadł koronie angielskiej, której obowiązkiem było między innymi wydawanie licencji na prowadzenie targu (przywilej targu). Z petycji wysłanej do Edwarda I przez przeora Dunfermline dowiadujemy się, jak wyglądała ta praktyka. Ów przeor zwracał się w liście do króla z prośbą o zgodę na organizację targu w każdy czwartek i dodatkowo trzydniowego targu w okresie Wielkanocy w Kirkcaldy⁴⁰.

³⁶ *Ibidem*, s. 44.

³⁷ H. Pryce, *Handlist of the Acts of native Welsh Rulers*, Cardiff 1996, s. 94, 123, 130.

³⁸ F. Watson, *Under...*, s. 217.

³⁹ *Ibidem*, s. 32–34.

⁴⁰ PoMS, CDS ii, no. 1624.

4. Centralnym punktem polityki ekspansyjnej Edwarda I wobec Szkocji był proces przywłaszczania ziemi, polegający na zaborze własności ziemskiej jej pierwotnym właścicielom, głównie działaczom aktywnym na polu walk o niepodległość oraz członkom najbardziej wpływowych rodzin. W ten sposób Edward I gromadził majątki, których był wyłącznym dysponentem. Ziemia taka wraz z przyległościami była przekazywana we władanie zarządcom angielskim. Największy zabór przeprowadzono podczas okresu intensywnej walk; stanowił on środek penalny za niesubordynację wobec króla. Najbardziej znaczącym przykładem może być konfiskata majątku należącego do Roberta Bruce'a, która nastąpiła 10 kwietnia 1306 roku jako sankcja za zabójstwo Johna Comyna z Badenoch oraz świętokradztwo ze względu na to, że owego czynu Robert Bruce dopuścił się w kościele Friars Minor of Dumfries. Beneficjentami majątku Bruce'a, na który składały się ziemie oraz zamek w Lochmaben, zostali Humphrey de Bohun, hrabia Hereford i Essex oraz jego żona Elizabeth⁴¹. Spory o własność ziemską można także zilustrować zapisem skargi skierowanej przez Johna MacSweena, który podczas swojej nieobecności został pozbawiony własności ziemi w Knapedale na rzecz Johna of Argyll⁴².

Przepadek ziemi następował także w sytuacji śmierci właściciela, gdy nie było prawnego następcy lub następcą był niepełnoletni. Powoływano wtedy zarządcę majątku, który sprawował nad nim kontrolę do momentu uzyskania pełnoletniości przez następców. Taka sytuacja wystąpiła w 1292 roku, kiedy to Richard Fraser otrzymał zarząd nad majątkiem zmarłego Richarda of Glen⁴³. Król dokonywał licznych nadań ziemi w formie nakazów królewskich, na przykład nakaz nadania ziemi Kintyre'a Malcolmowi le fitz Lengleysowi w 1296 roku⁴⁴. 16 kwietnia 1296 roku Edward I przywłaszczył majątek w Berwick należący do Nicholasa of Langton (barona Berwick)⁴⁵. W 1305 roku król informuje, że zamek i las w Jedburgh przekazuje swojemu kuzynowi Aymerowi de Valence⁴⁶, w 1297 roku przekazuje posiadłość w Tulliebole Simonowi of Lindsey⁴⁷. W 1306 roku Edward I przekazał na ręce Aymera de Valence zamek w Selkirk wraz z przyległymi ziemiami i lasem, osiedle w Peebles wraz z młynami i innymi przyległościami⁴⁸ itp. Jak słusznie zauważa Watson, ingerencja Edwarda I w prawo własności powodowała zamęt, czego rezultatem była olbrzymia liczba petycji z żądaniem przywrócenia własności, co dokumentuje korpus PoMS. Taki stan rzeczy świadczył ponadto o niepewności i niestabilności prawa⁴⁹.

Można jednak zaobserwować, że Edward I w drodze wyjątku przywracał prawo własności prawowitym właścicielom. Decyzje takie nie miały z pewnością wiele wspólnego z dobroduszością króla, lecz stanowiły strategię podporządkowania Szkotów. Warunkiem łaski królewskiej była bowiem przysięga wierności i lojalności. W 1296 roku taki akt był skierowany w stronę Aleksandra, barona z Menteith, skazanego na karę

⁴¹ PoMS, CDS, ii, no. 1757.

⁴² PoMS, Stevenson, Docs., ii, no. 616.

⁴³ PoMS, Docs., i, no. 301.

⁴⁴ PoMS, SHR 50, 16–17.

⁴⁵ PoMS, Stevenson, Docs., ii, no. 427.

⁴⁶ PoMS, CDS, iv, no. 1821.

⁴⁷ PoMS, Stevenson, Docs., ii, no. 430.

⁴⁸ PoMS, CDS, ii, no. 1840.

⁴⁹ F. Watson, *Under...*, s. 31–35.

pozbawienia wolności, między innymi za posiadanie broni. Aleksander otrzymał skonfiskowany majątek pod warunkiem złożenia w imieniu własnym i swoich następców prawnych obietnicy służby królowi⁵⁰. W dniu 27 marca 1299 roku Simon Fraser odzyskał ziemie, które utracił w wyniku akcji zbrojnej przeciw królowi⁵¹. W 1303 roku majątek przywrócono biskupowi z Glasgow w zamian za hołd lenny i obietnicę służby królowi⁵². W korpusie PoMS można odnaleźć również zapisy dokumentujące akty posłuszeństwa wobec króla z nadzieją na odzyskanie ziemi, na przykład list skierowany do Edwarda I przez Jamesa Stewarta, w którym zobowiązuje się do służby w zamian za zwrot utraconego majątku⁵³.

Szczególnie na polityce ziemskiej Edwarda I ucierpiały kobiety, których mężowie zostali skazani na karę pozbawienia wolności oraz wdowy po patriotach walczących o niepodległość. Z 1296 roku pochodzi petycja skierowana do Edwarda I przez grupę trzydziestu dwóch takich kobiet, które w obszernym liście przedstawiają swoje roszczenia, powołując się na prawo szkockie. Wśród kobiet były między innymi Annabella, wdowa po Patricku Grahamie poległym w bitwie pod Dunbar, ubiegająca się o zwrot posagu po mężu, oraz Mary, żona Sir Richarda Siwarda, odbywającego karę pozbawienia wolności wymierzoną przez urzędników Edwarda I⁵⁴. Jak wynika z petycji, część skonfiskowanych majątków stanowiła posag wniesiony przez rodzinę kobiety przed zawarciem małżeństwa. W przypadku jednej z kobiet trudno mówić o odpowiedniej karze, mianowicie niejaka Ela of Ardross została pozbawiona majątku mimo że nigdy nie była zamężna i nie angażowała się w konflikt zbrojny⁵⁵. Wiele z takich kobiet podzieliło los mężów. Żona Roberta Bruce'a, Elżbieta, jego siostry Christian i Małgorzata, córka Marjorie, a także Izabela, córka barona Fife, i hrabina Buchan są najlepszym tego przykładem. Elżbieta została skazana na karę ośmiu lat pozbawienia wolności. Izabela i Małgorzata były natomiast przetrzymywane w specjalnych klatkach zrobionych z drzewa i żelaza zwisających z murów zamku w Berwick i Roxburgh⁵⁶.

Polityka prowadzona przez Edwarda I w Szkocji odnośnie do ziemi nie była niczym nowym w porównaniu z zaborem, jakiego dokonali urzędnicy korony angielskiej w Walii. W 1278 roku Gruffudd ap Maredudd składa petycję do króla, stawiając zarzut, że został pozbawiony połowy ziemi, i jednocześnie wnosi o odszkodowanie z tego tytułu. W 1282 roku Gruffudd i Cynan, synowie Maredudda ab Owaina, występują z roszczeniem o zwrot ziem w Genau'r-glyn i Creuddyn. Najbardziej wymowny jest chyba list Llywelyn ap Rhys i jego brata Hywela, którzy oskarżają Edwarda I o wydziedziczenie, pozbawianie ziem i naruszanie prawa i zwyczajów Walii⁵⁷.

⁵⁰ PoMS, IP, 103–104.

⁵¹ PoMS, Stevenson, Docs., ii, no. 563.

⁵² PoMS, Foedera, i, II, no. 949.

⁵³ PoMS, Foedera, i, II, 1001a.

⁵⁴ PoMS, Stevenson, Docs., ii, no. 385a.

⁵⁵ *Ibidem*.

⁵⁶ C. Neville, *Widows of War: Edward I and the Women of Scotland during the War of Independence* [w:] *Wife and Widow in Medieval England*, ed. S. Walker, Michigan 1993, s. 124–126. N. Oliver, *op.cit.*, s. 135.

⁵⁷ H. Pryce, *Handlist...*, s. 88, 89, 94. Na marginesie warto umieścić komentarz, że Walia miała odrębny system prawny oparty na rodzimych zwyczajach, skodyfikowany około X w. jako *The Laws of Hywel Dda* (prawo Hywel Dda).

Podejmując temat ziemi, warto wspomnieć o wewnętrznej polityce Edwarda I, która przysporzyła mu licznych krytyków wśród własnych rodaków. Lata 1278–1279 to czas masowych inkwizycji dotyczących prawnego tytułu do ziemi. Procedura określana przez historyków jako *Quo Warranto* polegała na wezwaniu posiadacza ziemskiego do przedstawienia oficjalnego dokumentu lub osób poświadczających tytuł prawny. Ze względu na to, że w większości przypadków nie istniały źródła pisemne i żywi świadkowie, uciekano się do przekupstwa lub krzywoprzysięstwa. Zmiany nastąpiły dopiero po wprowadzeniu przez Edwarda I reguły, która stanowiła, że jeśli posiadacz ziemski nabył ziemię, począwszy od 1189 roku, czyli od rządów Ryszarda I, uważany był za prawowitego właściciela⁵⁸.

6. Ważnym ośrodkiem administracyjnym w ówczesnym czasie był zamek pełniący funkcje kontrolne i organizacyjne, takie jak pobieranie podatków i innych danin. Najbardziej rozległe uprawnienia miał kustosz zamku (*keeper of the castle*) mianowany przez urzędnika pochodzenia angielskiego. W korpusie możemy znaleźć wiele zapisów pokazujących działanie tej instytucji. Przy dacie 13 sierpnia 1291 roku widnieje wzmianka o powołaniu przez króla rycerza Ralpa Basseta na kustosza zamku w Edynburgu, za co miał być nagrodzony gratyfikacją w wysokości czterdziestu marek za czterdzieści dni pracy przez Sir Alexandra de Balliola, szambelana Szkocji, i jego współpracowników⁵⁹. Podobna sytuacja wystąpiła w przypadku Petera Burdeta, kustosza zamku w Berwick⁶⁰, czy Waltera de Curry, kustosza zamku Dumfries i Kirkcudbright w Wigtown⁶¹. W dniu 24 marca 1292 roku Aleksander de Balliol, szambelan Szkocji, oraz jego zastępcy zostali wezwani do wypłaty czterdziestu marek na rzecz rycerza Richarda Siwarda, kustosza zamków w Galloway i Nithsdale⁶². Temat zarządzania zamkiem obecny jest także w poemacie *The Bruce*, gdzie autor w sposób zabawny opisuje akcje zbrojne przeciwko strażnikom na zamku już za panowania Edwarda II, który kontynuował politykę ojca. Warto przytoczyć opis Williama Bunnocka, który, jak podaje sam Burbour, nie mógł znieść widoku szkockich zamków przepełnionych urzędnikami korony angielskiej:

[...] was by sorrow much distressed to see his native land oppressed
Because the strongest castles then were held by bands of Englishmen
Who made the people do their pleasure
Maltreating them beyond all measure⁶³.

Bunnock wraz z grupą mieszkańców Linlithgow zdołał zdobyć zamek, ukrywając broń w sianie, które było tam regularnie przewożone. Zamek Roxburgh i Edinburgh w poemacie zostają odbite Anglikom dzięki ryzykownej wspinaczce po murach. Szczególnie zabawny jest opis ataku na zamek w Edynburgu. Szkoci korzystają z rady niejakiego Williama Francois, który znał niestrzeżone przejście na zamek, gdyż jako

⁵⁸ M. Morris, *A Great...*, s. 221–224.

⁵⁹ PoMS, Stevenson, Docs., i, no. 152.

⁶⁰ PoMS, Stevenson Docs., i, no. 270.

⁶¹ PoMS, Stevenson, Docs., no. 208.

⁶² PoMS, Stevenson, Docs., i, no. 219.

⁶³ A. Macmillan, *The Bruce...*, s. 189.

częsty gość w komnacie pewnej niewiasty pod osłoną nocy musiał wdrapywać się po jego murach.

Po 1305 roku można zaobserwować zmianę w polityce Edwarda I wobec Szkocji, zwłaszcza w sposobie zarządzania administracją. Charakterystyczną cechą tego okresu było obsadzanie stanowisk Szkotami, a nie wyłącznie Anglikami, jak to było do tej pory. Na przykład na dziewiętnastu szeryfów tylko dwóch było Anglikami⁶⁴.

7. Ekspansywna polityka Edwarda I nie cieszyła się wyłącznie poparciem. W 1299 roku papież Bonifacy VIII wystosował oficjalne pismo, w którym potępił działania Edwarda I wyszedł z założenia, że skoro Aleksander III osobiście złożył mu hołd podczas jego koronacji, oddał swoje królestwo w opiekę Anglii. Tłumaczyłoby to ingerencję Edwarda I w sprawę Szkocji. Papież jednak podkreślił, że Szkocja podlega jest jedynie władzy papieskiej⁶⁵. Poza tym przypomniał Edwardowi I jego złożoną bezpośrednio po śmierci Aleksandra obietnicę zachowania autonomii Szkocji, którą złamał swoją napaścią na jej terytorium. Wreszcie papież wytknął królowi łamanie prawa, między innymi wspominał o uwięzieniu Roberta, biskupa z Glasgow, oraz Marka, biskupa z Sodor⁶⁶. Coraz większy opór stawiało także możnowładztwo angielskie, zmęczone nadmiernymi roszczeniami podatkowymi na pokrycie kosztów wojny. Wydaje się, że zajęty konfliktem zbrojnym we Francji i Szkocji Edward I nie zauważał problemów we własnym państwie, zwłaszcza rosnącej przestępczości i bezprawia⁶⁷. Dnia 5 lutego 1306 roku Robert Bruce, mordując Johna Comyna, na nowo wzniecił walkę z wrogiem. Najważniejszym wydarzeniem drugiej fali walk była bitwa pod Bannockburn, zrelacjonowana przez Barboura w *The Bruce*. W 1307 roku umarł Edward I, pozostawiając władzę w rękach swojego syna, Edwarda II, który, w opinii wielu historyków, nie sprostał ambicjom ojca. W 1314 roku pod rządami Edwarda II Robert Bruce odzyskał władztwo nad Szkocją, a traktat angielsko-szkocki z 1327 roku potwierdził odrębność polityczną Szkocji. Okres stabilizacji przypada na rok 1328, w którym siostra Edwarda II Joanna poślubiła Dawida II⁶⁸.

8. Całkowite podporządkowanie administracji i prawa szkockiego władzy angielskiej, konfiskata mienia prywatnego i dziedzictwa narodowego, surowe sankcje za niesubordynację to główne wyznaczniki polityki Edwarda I wobec Szkocji i Walii, które doprowadziły do symbiozy tych dwóch narodów w obrębie królestwa, widocznej do dziś. W jaki sposób oceniano Edwarda I po jego śmierci? Mimo wielu problemów z zarządzaniem krajem Anglicy przedstawiali króla w pozytywnym świetle, przede wszystkim podkreślając jego determinację i odwagę w budowaniu imperium angielskiego oraz niezwykłą

⁶⁴ M. Morris, *A Great...*, s. 350.

⁶⁵ Nieodłącznym sporem pomiędzy Anglikami, Szkotami i Walijczykami była sprawa pochodzenia. Według Geoffreya Monmoutha początki Wysp Brytyjskich sięgają Brutusa. Najazd plemion germańskich na tereny należące do mieszkańców Brytanii doprowadził do wykształcenia się drobnych królestw należących do Anglów i Saksonów oraz zepchnięcia rdzennych mieszkańców na obszary Walii: G. Monmouth, *History of the Kings of Britain*, transl. A. Thompson, Cambridge–Ontario 1999. Według Szkotów z kolei ich kraj wywodzi się od egipskiej księżniczki o imieniu Scota zaślubionej księciu Scythia. N. Oliver, *A History...*, s. 136.

⁶⁶ PoMS, AS Relations, no. 28.

⁶⁷ M. Morris, *A Great...*, s. 345–346.

⁶⁸ N. Oliver, *A History...*, s. 80–118; H. Zins, *Historia...*, s. 90–91.

religijność. Dla Szkotów i Walińczyków był on jednak tyranem, który doprowadził do zniszczenia rdzennej kultury i prawa kształtującego się przez wieki, mającego swoją podstawę w zwyczaju. Listy i petycje kierowane do króla angielskiego przez Szkotów i Walińczyków oraz literatura tego okresu ukazują dobitnie te działania. Dokumenty te są dowodem na to, jak zaborcza polityka króla wpłynęła na codzienne życie i stosunki majątkowe możnowładców szkockich i walijskich wielokrotnie bezprawnie pozbawionych majątków i ziem przez urzędników w służbie korony.